

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

DON QUIJOTE JA RANSKALAISET SÄVELTÄJÄT

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Musiikki- ja draamainstituutti
Instrumenttiopetus
Opinnäytetyö
Kevät 2012
Marko Orvo

Lahden ammattikorkeakoulu
Musiikki- ja draamainstituutti

ORVO, MARKO TAPANI:

Don Quixote ja ranskalaiset säveltäjät

Instrumenttiopetuksen opinnäytetyö, 25 sivua, 7 liitesivua

Kevät 2012

TIIVISTELMÄ

Tämä kirjallinen osuus opinnäytetyöstäni käsittelee Jacques Ibertin ja Maurice Ravelin laulusarjoja Don Quijotesta. Laulut sävellettiin venäläiselle bassolle Fjodor Shaljapinille Don Quijotesta kertovaa elokuvaa varten. Kerron tässä kirjallisessa osassa myös tunnelmia konsertin harjoitteluvaiheesta ja itse konsertista. Laulujen tekstit olen kääntänyt ja ne löytyvät liitteistä. Lisäksi olen tutkinut laulujen rakennetta ja tyyliä. Olen myös liittänyt tiivistelmät säveltäjien elämäkertoista tähän kirjalliseen työhön.

El Ingenioso Hidalgo Don Quixote de la Mancha on ensimmäinen nykyaikainen romaani vuodelta 1605, jonka pohjalta on tehty lukemattomia lauluja, elokuvia, baletteja, oopperoita ja näytelmiä. Romaani kertoo liikaa ritarromaaneja lukeeasta miehestä, jolla todellisuus ja kuvitelmat sekoittuvat lopulta keskenään.

Maurice Ravel ja Jacques Ibert sijoittuvat ajallisesti ranskalaisen impressionismin kulta-aikaan, ja kuitenkin molemmat säveltäjät sanoutuivat irti kyseisestä tyyli-suunnasta. Kummallakin on oma tunnistettava persoonallinen sävellystyylinsä. Ibert käyttää runsaasti satiiria ja suuri osa hänen musiikistaan onkin kepeää ja leikkisää. Vakavamielisempi Ravel sen sijaan käyttää orkesteriteoksissaan mestarillisesti sointivärejä tunnelman luomiseen. Kummaltakin säveltäjältä löytyy runsaasti näyttämö- ja pianomusiikkia, olivathan molemmat alun perin pianisteja. Ibert sävelsi lisäksi runsaasti elokuvamusiikkia. Ravelin kamarimusiikkiteokset taas ovat ohjelmistokirjallisuuden keskeisiä teoksia.

Avainsanat: Cervantes: Don Quixote -romaani, Maurice Ravel, Jacques Ibert, impressionismi, ranskalainen laulumusiikki, 1900-luku, The Adventures of Don Quijote -elokuva

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Music

ORVO, MARKO TAPANI:

Don Quijote and French composers

Bachelor's Thesis in Music Pedagogy

25 pages, 7 appendices

Spring 2012

ABSTRACT

This written part of my bachelor's thesis deals with the song cycles of Don Quijote composed by Jacques Ibert and Maurice Ravel. The songs were originally composed for Fjodor Shalyapin for a movie where the Russian bass was to portray the poor ragged knight. I also tell about the work prior to the concert that took place October 17th 2011 in the chamber music auditorium: the rehearsal process and about the feelings of the concert itself. I have enclosed translations and have studied a little about the structure and style of these songs. I have also enclosed brief biographies of each composer.

Don Quijote was the first modern novel published in 1605 and it has since then inspired a wide range of artists. Dozens, if not hundreds of films, plays, operas, musicals, songs, ballets and orchestral works have found their inspiration from the novel. The book tells us about a poor man who loses his mind after reading too many stories of the victories and adventures of knights.

Both Maurice Ravel and Jacques Ibert are to be found in the golden age of impressionism in France, though Ibert was somewhat younger and could have easily joined with Les Six. This he didn't want to. Neither of the masters considered himself as an impressionist although both share at least some common signs of the style including the whole tone scale and a rich use of coloring in their orchestral works. Ibert uses a lot of satire in his works and his overall style could be considered as light, merry and amusing. Ravel reveals a darker side of himself in some of his works and found success quite late in his career. He is a master of composing for the orchestra although he entered the Paris Conservatoire as a pianist, as did Ibert, too. Both composers produced, apart from the orchestral works, a lot of music for the stage, Ibert also for the cinema. There are also quite a number of operas, ballets, chamber music, song cycles and various titles for the piano to be found in the list of works by each composer.

Key words: Cervantes: Don Quixote, Maurice Ravel, Jacques Ibert, French impressionism, French vocal music, The Adventures of Don Quijote film project.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	PROSESSI	3
2.1	Idea ja kiinnostumisen lähteet	3
2.2	Aiheeseen tutustuminen	4
2.3	Konsertin valmistaminen	6
2.3.1	Laulujen työstämisestä	6
2.3.2	Pianistin kanssa työskentelystä	8
2.3.3	Konsertti	9
3	MIGUEL DE CERVANTES SAAVEEDRA: EL INGENIOSO HIDALGO DON QUIXOTE DE LA MANCHA	11
3.1	Juoni	11
3.2	Teoksen merkityksestä	12
4	ADVENTURES OF DON QUIXOTE	13
5	MUITA TUNNETTUJA DON QUIJOTE -AIHEISIA TEOKSIA	15
5.1	Elokuva	15
5.2	Ooppera	15
5.3	Baletti	16
5.4	Orkesteriteokset	16
6	JACQUES IBERT (1890-1962)	17
6.1	Nuoruusvuodet ja musiikkiopinnot	17
6.2	Teoksista ja sävellystyylistä	17
7	MAURICE RAVEL (1875-1937)	19
7.1	Lapsuus	19
7.2	Nuoruus ja opinnot	20
7.3	Konservatorion viimeiset vuodet ja 1905 skandaali	21
7.4	Säveltäjän kultakausi	22
7.5	Auto-onnettomuus ja afasia	25

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Tämä taiteellis- toiminnallinen opinnäytetyö pohjautuu konserttiin, jonka esitin 17.10.2011 Musiikki- ja draamainstituutin kamarimusiikkisalissa. Työni tarkoituksena on valottaa esitettyjä teoksia eli Jacques Ibertin ja Maurice Ravelin Don Quichotte -laulusarjoja, kertoa säveltäjistä, heidän tyylistään ja keskeisimmistä sävellyksistään sekä käsitellä suppeasti teosten innoittajaa, Miguel de Cervantes Saavedran Don Quixote de la Mancha -romaania.

Lisäksi pohdin opinnäytekonserttia yleisemmällä tasolla: siihen valmistautumista, harjoittelua, itse konserttitilannetta ja siitä heränneitä tunteita. Olen myös liittänyt työhöni laulujen tekstit käänöksineen.

Oikeinkirjoituksesta: romaanin alkuperäinen otsikko on El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha. Nykyespanjassa käytetään Don Quijote -muotoa. Ranskalaiset käyttävät muotoa Don Quichotte [dõ kishót], suomen kielessä on käytössä Don Quijote [don kihóte]. Kaikki kolme kirjoitusasua ovat kielialueesta riippuen edelleen käytössä, ja niin myös tässä kirjallisessa työssäni.

2 PROSESSI

2.1 Idea ja kiinnostumisen lähteet

Idea tehdä taiteellis-toiminnallinen opinnäytetyö oli minulle alusta asti ainoa vaihtoehto. En koe itseäni lainkaan tutkijatyypiksi, vaikka utelias olenkin ja pyrin selvittämään asiat perin pohjin. Olen aina kokenut ranskalaisen laulumusiikin itselleni erityisen läheiseksi ja vaikka olen koettanut analysoida mistä se johtuu, en ole vielä keksinyt vastausta kysymykseen. Onko se kieli, joka on todella kaunis puhua mutta haastava laulaa vai ranskalainen laulumusiikki itsessään, jolla on niin selkeä ominaissävy saksalaiseen liedtiin verrattuna. Kuuluisa ranskalainen baritoni Gérard Souzay muotoilee asian näin:

'Saksalainen musiikki suutelee sinua otsalle ja ranskalainen musiikki niskaan. Ranskalainen on paljon sensuellimpaa enkä nyt puhu fyysisestä sensuaalisuudesta. Se on esteettistä sensuaalisuutta. Ranskalainen musiikki kuten ranskalainen taide yleensä, impressionismia tai muuta taidesuuntaa edustava, se haluaa ennen kaikkea miellyttää...' (Souzay, G., televisiohaastattelu 1962.)

Mietin aihetta pitkään, sillä olen tehnyt Kuopion konservatoriossa 2005 opinnäytetyönäni konsertin Gabriel Faurén lauluista. Näin ollen kyseinen säveltäjä ei tullut enää kysymykseen. Olen myös hankkinut kokonaislevytykset suosikkisäveltäjäni Francis Poulencin laulusarjoista ja alun perin kiehtovimmalta tuntui esittää hänen sarjansa *Le travail du peintre* ('taidemaalarin työ'), joka mainiosti yhdistää kaksi lempi-aiheeni: laulumusiikin ja kuvataiteen. *Le travail du peintre* -sarjan lauluja olen työstänyt jo useamman vuoden ja esittänytkin niistä muutaman. Kuitenkin koin järkeväksi jättää teoksen ”lepäämään”. Se on tähänastisista laulusarjoista teknisesti vaativin mihin olen törmännyt. Ehkä joskus pääsen vielä esittämään senkin.

Päätös tehdä konsertti *Don Quichotte* -lauluista syntyi Espanjassa ollessani vaihto-oppilaana Real Conservatorio Superior de la Música de Madridissa, jossa

minulla oli ilo osallistua Pariisiin ja Rennesin konservatorioiden laulun lehtorin Martine Surais´n mestarikurssille. Kävimme läpi muutamia lauluja Ibertin ja Ravelin laulusarjoista, sekä myös otteita Poulencin sarjasta *Travail du peintre*. Tuolloin päätös ottaa nämä kaksi laulusarjaa opinnäytetyön ja -konsertin aiheeksi syntyi. Työskentely Martine Surais´n kanssa oli todella innostavaa. Kommunikoimiseen piti keskittyä erityisesti: oman opettajan kanssa keskustelimme espanjaksi samalla kun Surais´n kanssa puhuimme vuoroin ranskaa ja italiaa.

2.2 Aiheeseen tutustuminen

Kaikki tuntevat Ravelin *Boléron*, joka säveltäjän itsensä mielestä ei sisällä musiikkia lainkaan. Pianisteille on luultavasti tullut tutuksi säveltäjän kaksi *pianokonserttoa* ja virtuoosinen *Gaspard de la nuit* -sarja. Alttoviulistina toivon saavani soittaa Ravelin *jousikvartettoa*. Suomalaisille laulun opiskelijoille Ravel ja muut ranskalaiset säveltäjät tuntuvat olevan hieman vieraampia. Ainakin heidän teoksiaan esitetään suhteellisen harvoin. Poikkeuksena on Gabriel Fauré. Suomessa laulun opiskelussa keskitytään enemmän saksankieliseen lied -ohjelmistoon. Toisaalta seikan ymmärtää, sillä suomalaiset ammattilaulajat ovat ulkomaille työllistyessään valtaosin Saksan eri oopperataloissa.

Jacques Ibert oli itselleni ”suuri tuntematon”. Tutustuin muun muassa hänen huilu- ja orkesteri-musiikkiinsa kuuntelemalla otteita YouTubesta ja Spotifysta ja pidin kovasti kuulemastani. Hänen musiikkinsa on kevyttä ja helposti lähestyttävää.

Mielenkiintoinen seikka on, että nuoruudessaan Ibert saavutti kaiken sen arvostuksen ja tunnustuksen mistä Ravel vain uneksi, esimerkiksi *Prix de Rome* -palkinnon, ensi yrittämällään jopa. Ravel sai mainetta vasta ulkomaiden kiertueidensa siivittämänä. Siihen asti hänen nerouttaan ymmärsivät vain säveltäjäkolegat. Kriitikot enimmäkseen murskasivat hänen teoksensa.

Nykyään ei tarvitse paljon katsella konserttiohjelmaa vakuuttuakseen siitä kumman teoksia esitetään enemmän. Tämä siitä huolimatta että Ravelin teosluettelo on

huomattavan lyhyt muihin säveltäjäsuuruuksiin verrattuna. Onko loppujen lopuksi kyse persoonallisuuksien eroavaisuuksista säveltäjien kesken vai jopa kilpailijoiden ja kriitikoiden kateudesta? Ravelin viimeinen yritys saada *Prix de Rome* -sävellyspalkinto Pariisin konservatoriossa päättyi skandaaliin, *affaire Ravel*, jota puitiin pitkään lehtien palstoilla. (Larner, 1996, 77-78.)

Kuuntelin ja tutkin opinnäytetyötäni varten paljon sekä Ibertin että Ravelin musiikkia, mutta myös muuta ranskalaista laulumusiikkia. Mielenkiintoista oli myös vertailla keskenään eri maiden opiskelijoiden versioita ja kuuluisien taiteilijoiden levytyksiä näistä kahdesta laulusarjasta. Materiaalia löytyi runsaasti Internetistä. Näin pystyin tutkimaan esitettävien kappaleiden tempoja, karaktäärieroja, ilmaisuja ja tulkintaa sekä laulajien ranskankielen ääntämystä. Toisinaan tahtoo käydä niin, että oopperalaulajat, varsinkin raskaat ja dramaattiset äänet, eivät malta keventää ääntään ja herkistyä liedejä, tässä tapauksessa *mélodieta* laulaessaan, jolloin laulujen nyansseista saattaa jäädä puuttumaan se olennainen. Loppujen lopuksi kyse on aina kommunikaatiosta yleisön ja taiteilijan välillä.

Lied, Ranskassa *mélodie*, on vaativa taiteenlaji. Laulaja on yksin pianon ääressä, ilman lavasteita, pukuja ja muuta ensemblea. Hyvin usein lauluissa on monta eri henkilöä jotka laulajan tulee pystyä havainnollistamaan yleisölle äänenkäytöllään. Tämä vaatii paljon dramatiikan tajua ja tulkintataitoja. Eräs kuuluisimmista tällaisista lauluista on Schubertin *Erlkönig*, jossa laulaja on vuoroin kertoja, isä, lapsi tai keijukaisten kuningas.

Kuluneena kesänä 2011 matkailin Espanjassa la Manchan maakunnan pohjoisosissa, enkä voinut välttyä ajattelemasta Don Quijotea seikkailemassa juuri niissä maisemissa. Tänä päivänä tosin tuli vastaan enemmän raunioituneita, asumattomia kyliä kuin asuttuja. Tuulimyllyjäkin näkyi vain harvassa. Pientä elpymistä oli kuitenkin havaittavissa. Ihmiset restauroivat vanhemmiltaan perittyjä taloja. Oli aikamoinen ero viettää viikko la Manchan puhtaassa vuoristoilmassa Condemios de Arriban kylässä, jossa asuu ympäri vuoden vain 30 ihmistä kuuden miljoonan asukkaan Madridissa vietetyn opiskeluvuoden jälkeen.

2.3 Konsertin valmistaminen

Konsertin valmistaminen on hyvin pitkällinen ja monisyinen fyysinen ja psyykinen prosessi. Siinä opin paljon itsestäni sekä harjoittelun että ajankäytön suhteen. Oli mielenkiintoista huomata, että nämä kaksi pientä laulusarjaa eivät jättäneet minua rauhaan, vaan olivat koko ajan mielessä jyskyttämässä takaraivossa. Itselleni näyttää muodostuneen tavaksi jättää kaikki aina viime tippaan eikä se ainakaan vähennä konserttiin liittyviä sisäisiä ja ulkoisia suorituspaineita. Kestääkö ääni? Mitä jos unohdan sanat?

2.3.1 Laulujen työstämisestä

Muutamissa Ibertin lauluissa sävelpuhtauden säilyttämisessä oli aluksi hienoisia ongelmia, sillä joissakin kappaleissa pianosatsin harmoniat ja sointumaailmat poikkeavat aika tavalla totutusta. Samaan ongelmaan olen törmännyt Poulencin lauluja työstäessäni. Sanojen ulkoa opettelu sujui kivuttomammin. Kävin tekstiä paljon läpi lausumalla, ilman melodiaa ja laulujen rytmiikkaa. Tässä onneksi auttoivat aikaisemmat ranskan kielen opinnot.

Ibertin sarja alkaa rauhallisesti resitatiivin omaisesti, *Chanson du départ de Don Quichotte*, jossa pianisti ja laulaja vuorottelevat. Toisessa laulussa, *Chanson à Dulcinée*, vuorottelevat tanssillinen piano-osuus vaihtuvine tahtilajeineen ja laullisempi, lyysisempi välitaite. Kolmas laulu *Chanson du Duc* on tyyliltään uhmakas julistus. Neljännessä laulussa *Chanson de la mort de Don Quichotte* kuullaan väsyneen matkailijan *credo* eli uskontunnustus. Don Quijote tunnustaa hullutuksensa ja myöntää tappionsa. Ritariromaanit ovat enää kasa tuhkaa, joten sankarillamme ei ole enää syytä elää:

'... si tous les livres m'ont tue, il suffit d'un pour que je vive...'

'... jos kaikki kirjat ovat minut tappaneet, yksi riittäisi, että eläisin jälleen...'

Ravelin laulut hahmottuivat kokonaisuutena selkeämmän muotonsa ansiosta helpommin. Sarjan kahteen ensimmäiseen lauluun olin tutustunut jo Kuopion

konservatorion vuosinani 2003-2005. Hän käyttää pianosatsissa *espanjalaisia tanssirytmijä ja bitonaalisuutta*. *Chanson romanésque* on *guajira* -rytmisiä noudattava *zarzuela* -tyyppinen pieni romanssi. Rytmisi kulkee vaihtuvissa 6/8 ja 3/4 tahtilajeissa. Rauhallinen rukous *Chanson épique* on peritonteissa taitavasti naamioitu baskimaalta kotoisin oleva 5/4 *zortzico* -tanssi. Riehakkaassa juomalaulussa *Chanson à boire* Ravel käyttää *jota aragones* -tanssirytmisiä.
(Larner, 1996, 213.)

Vielä lavalle astuessani mietin Ibertin lauluissa sisääntuloja, että muistaisin ne oikein. Kummankin säveltäjän tyyli on hyvin persoonallinen ja laulusarjojen kappaleissa oli hienoja karaktereerioja, jotka ilmensivät mestarillisesti tekstien aihepiirejä ja tunnelmaa.

Vaikka omasta mielestäni olin harjoitellut paljon tuon yhden kuukauden aikana mitä meillä pianistin kanssa oli aikaa valmistautua tähän konserttiin, perfektionisti sisälläni oli sitä mieltä, että parannettavaa on sekä teknisessä että tulkinnallisessa puolella. Toisaalta lohdullista on muistaa, että aina on se mahdollisuus, että joku sattuu tai unohtuu. Tarina kertoo, että jopa kuuluisa sopraano Birgit Nilsson unohti kerran konsertissaan laulun sanat. Hän vain kohautti olkapäitään, hymyili ja sanoi: 'Hups!' ja aloitti uudestaan. Hyvä muistutus siitä, että sanojen unohtaminen ei ole kuolemanvakava asia.

Laulujen tekstien kääntäminen oli yllätys. Urakka oli paljon suurempi kuin mihin olin valmistautunut. Oma ranskankielentaitoni ei ole valitettavasti samaa tasoa kuin esimerkiksi englannin tai espanjan kielen taitoni. Asiaa hankaloitti luonnollisesti sekin, että suomenkielestä oli vaikea löytää vastaavanlaisia ilmaisuja kuin mitä on alkuperäisessä tekstissä. Vieraskielisistä teksteistä on myös hankala löytää se ”punainen lanka”. Vaikka ymmärtäisi kaikki lauseen sanat, jää itse lauseen sisältö vaikeaksi tulkita ja vielä vaikeammaksi kääntää hyvälle suomen kielelle. Tämän asian kanssa jouduin kamppailemaan paljon.

Konsertin käsiohjelman valmistaminen oli myös suuri työ. Mietin kovasti mitä laittaa ohjelmaan ja mitä jättää pois, kuinka paljon liittää tietoa säveltäjistä ja heidän elämästään ja tuotannostaan. Käännökset liitin ohjelmaan alkuperäisen

tekstin kanssa. Käsiohjelman materiaalin toimitin vahtimestarille, joka ystävällisesti tulosti ohjelmavihot. Siitä hänelle suuri kiitos!

Laulajalle riittävä lepo on ehdoton edellytys täysipainoiselle, kehittäväälle harjoittelulle. Näissä kahdessa laulusarjassa suurin haaste oli ulkoa oppiminen, ei kuitenkaan oman stemman, vaan pianistin. Espanjalaisrytmit ovat hyvin kaukana suomalaisesta musiikkiperinteestä, sillä Espanja on kansanperinteeltään hyvin rikas ja jokaisella maakunnalla on oma värikäs historiansa, jopa kielensä. Murteita löytyy luonnollisesti vielä enemmän.

Siitä huolimatta, että olen ollut Espanjassa kahteen otteeseen vaihto-oppilaana ja opiskellut jo kohtuullisen määrän espanjalaisia lauluja ja *zarzuela* -romansseja, ei maan musiikki ole itselläni ollenkaan ”verissä”. Madridin Real Conservatorio Superior de la Músicassa me lauluoppilaat esitimme lukukauden päätteeksi opettajallemme Elisa Belmontelle Manuel de Fallan sarjan *Siete canciones populares españolas* kitarasäestyksellä. Jokainen oppilas sai esittää yhden kappaleen.

2.3.2 Pianistin kanssa työskentelystä

Olen koko lauluopintojeni ajan saanut nauttia yhteistyöstä pianonsoiton lehtori Raija Kerpon kanssa. Koen yhteistyömme erittäin hedelmällisenä enkä muista, että olisimme joutuneet keskustelemaan juurikaan yksityiskohdista, mitä näihin laulusarjoihin tulee. Yhteiset tempot löytyivät kitkattomasti ja hengityspaikat merkittiin yhdessä. Tosin fraasien kaaret ja tempot olivat säveltäjät ja kustantajat merkinneet nuotteihin valmiiksi.

Edellä mainitut seikat yhteistyön sujuvuudesta koen erittäin tärkeinä, sillä itselläni oli konsertin valmistautumiseen aikaa noin kuukausi. Se on todella lyhyt aika valmistaa konsertti, varsinkin kun Ibertin sarja oli minulle uusi. Vaikka laulusarjat ovat kestoltaan lyhyitä, noin kymmenen minuuttia, ovat laulut vaativia sekä teknillisesti että teknisesti.

Ibertin laulusarja oli meille kummallekin uusi teos yhdessä esitettäväksi, enkä ollut esittänyt kappaleita yleisölle kokonaisina sarjoina kertaakaan, vaikka muutamia yksittäisiä lauluja kyllä: Ravelin *Chanson romanésque* oli mukana laulun C-kurssitutkinnossani Kuopion konservatoriossa keväällä 2005. Ibertin sarjasta kaksi ensimmäistä laulua ja Ravelin *Chanson épique* -laulua opiskelin huhtikuussa 2011 laulun mestarikurssilla Madridissa, jonne oli saapunut Pariisin ja Rennesin musiikkikorkeakoulujen laulun lehtori *Martine Surais* pianistinsa kera.

Pidän hyvin tärkeänä sitä, että saimme pianistini kanssa lähes aina harjoitella kamarimusiikkisalissa, jossa myös konsertti pidettiin. Näin akustiikka tuli tutuksi eikä aiheuttanut yllätyksiä itse konserttitilanteessa. Pidän saliamme ihanteellisena laulajalle, sillä siellä laulaja pystyy helposti toteuttamaan pienimmätkin nyanssit. Pianistille sali on hankalampi kamarimusiikkia tehtäessä, sillä tällaisessa pienessä salissa Steinway -flyygelin voimakas sointi peittää helposti laulajan.

2.3.3 Konsertti

Konserttipäivä ei valjennut kovin suotuisissa merkeissä. Kolme päivää aiemmin ilmoitteli flunssa tulostaan ja kaksi edellistä päivää kului 130 oopperakuorolaisen kanssa harjoitellessamme kesän 2012 Savonlinnan oopperajuhlia varten. Aamulla ääni oli aivan painuksissa ja mietin tulisiko konsertti peruuttaa ja siirtää tulevaisuuteen. Vielä puolenpäivän maissa olin aika skeptinen ääneni ja oloni suhteen. Tapasin kuitenkin ruokalassa pianistini, joka ehdotti että katsotaan miten viimeinen harjoitus sujuu ja päätetään vasta sitten. Harjoitus oli klo 15 eikä mitään katastrofaalista sattunut, joten päätimme yrittää. Aikaa oli vielä kolme ja puoli tuntia konsertin alkuun, joten läksin koulumme vieressä olevaan uimahalliin uimaan ja höyrysaunaan, että saisin jumiutuneen kroppani joustavaksi ja tukkoisen nenäni auki. Sitten lähdin vielä tunniksi kotiin keskittymään ja vaihtamaan konserttivaatteet päälle.

Konsertti sujui mallikkaasti ja olen kovasti pohtinut, miksi. En todella pysty kuvittelemaan tilannetta, että olisin voinut laulaa paremmin. Johtuiko se

väsymyksestä ja flunssasta, että en ”muistanut” jännittää lainkaan. Laulaessa oli täydellinen rauha. Hengitys pysyi alhaalla ja pystyin keskittymään täysin tulkintaan.

Laulujen sisääntulot sujuivat hienosti, eikä tekstin unohtaminen tullut edes mieleen. Ainoastaan konsertin virallisessa viimeisessä kappaleessa Ravelin *Chanson à boire* musiikki jäi statistin osaan kun mieleen hiipivät ”ne vaikeat paikat”. Niissä ääneni enää soinut vapaasti, kun keskityin liikaa laulamisen tekniikkaan enkä itse tulkintaan. Tästä ohjaajaopettajani Elina Riskukin minulle mainitsi.

3 MIGUEL DE CERVANTES SAAVEEDRA: EL INGENIOSO HIDALGO DON QUIXOTE DE LA MANCHA

Kuva 1. Sisäsivu romaanin ensipainoksesta vuodelta 1605.

3.1 Juoni

Köyhä maalaishidalgo (hidalgo on alhaisin aatelisarvo) Alfonso Quijano menettää järkensä liikaa ritariromaaneja ahmittuaan ja päättää kunnan ritarin tavoin lähteä maailmalle taistelemaan vääryyttä vastaan vanhalla hevosellaan Rosinantella. Hän ottaa nimekseen don Quijote Manchalainen ja pukeutuu ruosteiseen haarniskaan (quijote on espanjaksi reisisuojus eli haarniskan osa). Aseenkantajakseen hän ottaa maalaisjärkeä käyttävän Sancho Panzan, joka nimittää isäntänsä surullisen hahmon ritariksi.

Don Quijote, lämminsydäminen ja herkkä herrasmies, on ihmisten mielestä järkensä menettänyt ja herättää heissä ihmetystä ja hilpeyttä. Myös miehen ulkonäkö hämmästyttää: hän on luiseva ja kasvoiltaan laiha. Hän luulee tavallisia majataloja lumotuiksi linnoiksi, lampaita kääpiöiksi ja talonpoikaistyttöjä kauniiksi prinsessoiksi. Hän taistelee jättiläisiksi luulemiaan tuulimyllyjä vastaan ja kuvittelee, että

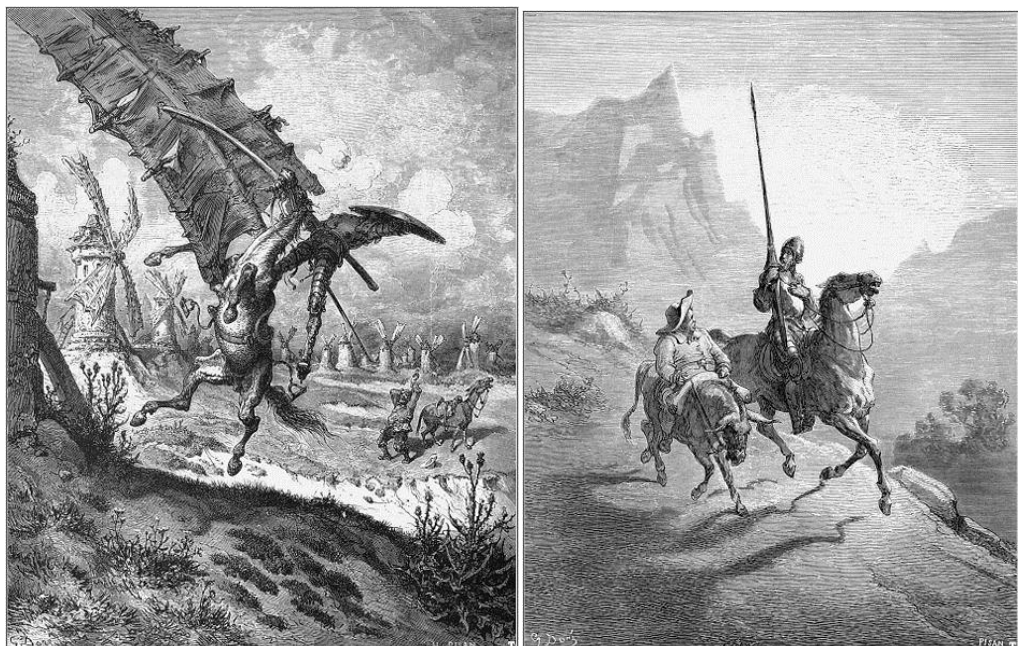
naapurissa asuva maalaistyttö on Dulcinea Tobosolainen, kaunis neitsyt, jolle hän vannoo ikuista rakkauttaan ja uskollisuuttaan. Sancho Panzakin pitää isäntäänsä hulluna, mutta osallistuu kuitenkin leikkiin vaurastumisen toivossa. Parivaljakon elämänsenteiden, Panzan realismin ja don Quijoten idealismin vastakkaisuus valottaa tapahtumia kahdesta näkökulmasta.

Monien seikkailujen jälkeen sankari luopuu ritariseikkailuistaan vuodeksi. Don Quijote päättää ryhtyä paimeneksi mutta sairastuu. Kirjan toisen osan lopussa, kuolinvuoteellaan, hän huomaa oman narrimaisuutensa ja tajuaa tekonsa hullutuksiksi.

3.2 Teoksen merkityksestä

Cervantes mainitsee kirjansa lopussa, että hänen ainoa tarkoituksensa on 'esittää ansion mukaan halveksittaviksi nuo mahdottomat ja typerät ritariromaanit'. Siinä hän onnistuuakin, mutta teos on myös muuta kuin aikansa suosikkikirjojen parodia. Romaanin sankari edustaa ikuista idealistia tai haaveilijaa, joka etsii elämästä muuta kuin pelkkiä realiteetteja ja tämän takia joutuu tragikoomisella tavalla vastakkain maailman karujen lainalaisuuksien kanssa. Tästä syystä hän herättää lukijoiden myötätunnon kaikessa naurettavuudessaankin.

Kuva 2. Gustave Doré, 1863, Don Quixote -romaanin innoittamia teoksia.

4 ADVENTURES OF DON QUIXOTE

Elokuva *Don Quixoten seikkailut* on Georg Wilhelm Pabstin ohjaama versio romaanin tapahtumista vuodelta 1933. Pääosaan valittiin eräs aikansa kuuluisin oopperalaulaja, venäläinen basso Fjodor Shaljapin (1873-1938), joka esittää elokuvassa 4 laulua. Niistä ensimmäinen sekä Sanchon esittämä laulu eivät sisälly Ibertin varsinaiseen laulusarjaan, vaikka hänen säveltämiään ovatkin.

Elokuva ei ole ooppera eikä se ole kovin uskollinen romaanille juonenkulultaan tai dialogiltaan. Myöhemmin espanjalaisten tekemä ensimmäinen espanjankielinen elokuva on totuudenmukaisempi. Shaljapin oli tunnettu paitsi hienosta äänestään myös näyttelijäntaidoistaan, ja hän oli Konstantin Stanislavskin läheinen ystävä. Stanislavski oli tunnettu näyttelijä, teoreetikko ja teatteriohjaaja.

Elokuvasta tehtiin samalla kertaa kolme eri versiota: ranskaksi, englanniksi ja saksaksi. Kaikissa pääosan esitti Shaljapin. Mutta mistä saada musiikki elokuvaan?

Tuottajat pyysivät Ravelilta musiikkia elokuvaan ja hän ottikin työn vastaan. Ei siksi että olisi pitänyt erityisemmin Shaljapinista vaan koska Paul Morandin tekstit ja Cervantesin romaani koskettivat häntä syvästi. Ravel oli mielessään työstänyt jo oopperaakin aiheesta. Hän kuitenkin edistyi siinä määrin hitaasti, että Pabst kääntyi Ibertin puoleen, joka sai laulut Ronsardin ja Arnoux'n teksteihin ja elokuvan musiikin valmiiksi ajoissa. Ravel ei pettyneenä kuitenkaan hyljännyt työtä vaan sävelsi sen valmiiksi kuusi kuukautta myöhemmin. (Larner, 1996, 213.)

Uudempi tutkimus on paljastanut, että elokuvan musiikista olisi järjestetty salainen kilpailu. Säveltäjät Manuel de Falla, Ibert, Ravel, Marcel Delannoy ja Darius Milhaud saivat tehtäväkseen säveltää lauluja Shaljapinille. Ravel pettyneenä siihen, että hänen ystävänsä laulut valittiin lopulliseen elokuvaan, oli oikeissa haastaa tuottajat oikeuteen. Hän kuitenkin luopui aiheestaan kun elokuvan tuottaja häipyi rahoineen. (cd -levyn booklet -teksti, 5.)

Ravelin kolmen laulun sarja *Don Quichotte à Dulcinée* jäi hänen viimeiseksi teoksekseen. Hän orkestroi laulut Manuel Rosenthalin kanssa ja Martial Singher kantaesitti laulut joulukuussa 1934. Orchestre Colonnea johti Paul Paray. Ravel olisi omistanut koko sarjan Singherille, joka kuitenkin tyytyi yhteen lauluun. Ravel itse oli sitä mieltä, että Singher valitsi oikein: *Chanson épique* on omistettu laulajalle. (Larner, 1996, 216, cd -levyn booklet -teksti, 5.)

5 TUNNETTUJA DON QUIJOTE -AIHEISIA TEOKSIA

Don Quijote -teema on vuosisatojen kuluessa innoittanut monen alan taitelijoita. Tarinasta on tehty lukemattomia elokuvia, baletteja, tanssiteoksia, näytelmiä, oopperoita, lauluja ja musikaaleja. Esittelen tässä vain muutaman keskeisen teoksen, sillä yhteensä teoksia on vähintään kymmeniä.

5.1 Elokuva

Ensimmäinen espanjalainen elokuvaversio aiheesta on vuodelta 1947, *Don Quixote de la Mancha*, jonka ohjaus on Rafael Gilin. Valmistuessaan se oli paitsi ensimmäinen espanjankielinen äänielokuva aiheesta myös uskollisin romaanille tapahtumien kulultaan ja dialogiltaan. Myös sivuhenkilöt *Cardenio*, *Dorotea* ja *Don Fernando* esiintyivät tässä versiossa. Elokuva kuvattiin aidoilla romaanin tapahtumapaikoilla La Manchán maakunnassa. Musiikin sävelsi eräs espanjan tunnetuimmista nykysäveltäjistä, Ernesto Halffter.

5.2 Ooppera

Varhaisimpia aiheeseen sävellettyjä oopperoita ovat Georg Philipp Telemannin *Don Quichotte auf der Hochzeit des Camacho* ja Felix Mendelssohnin *Die Hochzeit des Camacho* vuosilta 1761 ja 1827. Telemann sävelsi myös orkesterisarjan aiheesta 1767.

Kuuluisin teemaan sävelletty ooppera, jota edelleen esitetään, on Jules Massenet'n *Don Quichotte*. Oopperan libretto on Henri Cainin. Ooppera sai kantaesityksensä helmikuussa v.1910 Opera de Monte Carlossa. Päärooleissa olivat: Don Quichotena basso Fjodor Shaljapin, jolle osa oli omistettu, Sancho Panzan roolissa bas-sobaritoni André Gresse ja Dulcinéana mezzosopraano Lucy Arbell.

Säveltäjä Massenet, tuolloin 67 vuoden kypsässä iässä, samaistui itse oopperan koomis-sankarilliseen päähenkilöön samalla kun oli palavasti rakastunut Lucy Arbelliin aivan kuten Don Quijote Dulcineaansa. Ooppera sai ensiesityksensä

Brysselissä ja Pariisissa vielä samana vuonna 1910. New Yorkissa murska-arviot saatuaan 1926 oopperaa ei nähty enää kyseisessä kaupungissa.

Nykyään tämä jo satavuotias teos on tehnyt hieno paluun näyttämöille. Laulajat, kuten hienon uran tehneet Samuel Ramey (Pariisi, 2000), Ferruccio Furlanetto (San Diego, 2009) ja José van Dam (Bryssel 2010), ovat palanneet oopperalavoille surullisen hahmon ritarina.

5.3 Baletti

Ehkä tunnetuin baletti on Ludvig Minkusin 1869 säveltämä *Don Quijote*, johon Marius Petipa teki koreografian. Ensiesitys oli Moskovan Bolshoi -teatterissa ja kaksi vuotta myöhemmin teos nähtiin keisarillisessa teatterissa Pietarissa. Baletin editoi uudelleen Alexander Gorsky 1900, jonka versio on edelleen eniten esitetty. 1972 Rudolf Nurejev teki baletista elokuvaversio. Nykyajan koreografeista voidaan mainita George Balanchinen baletti vuodelta 1965. Musiikin sävelsi Nicolas Nabokov. Baletti on Suomen Kansallisoopperan ohjelmistossa kaudella 2011-2012.

5.4 Orkesteriteokset

Richard Straussin sävelruno *Don Quixote* sai ensi-iltansa 1898. Musiikki kuvastaa romaanin tapahtumia lampaineen ja tuulimyllyineen. Teos on *sinfonia concertante* sellolle, alttoviululle ja suurelle orkesterille. Soolosello toimii Don Quijoten roolissa ja sooloalttoviulu sekä tenorituuba ovat Sancho Panchan roolissa.

6 JACQUES IBERT (PARIISI 1890-1962)

6.1 Nuoruusvuodet ja musiikkiopinnot

Ibert aloitti musiikinopiskelunsa varhain. 3 -vuotiaana alkoivat piano-opinnot, aluksi oman äidin johdolla, joka oli lahjakas pianisti itsekin. Isä oli menestyvä liikemies, ja toivoi pojastaan samaa. Oppivelvollisuutensa päätyttyä Ibert elätti itsensä yksityisopettajana, säestäjänä ja elokuväsäestäjänä.

Opinnot Pariisin konservatoriossa alkoivat 1910. Harmoniaa opetti Emile Pessard, kontrapunktia Andre Gédalge ja sävellystä Pierre Vidal. Orkestroinnissa hän sai opiskelutovereidensa Arthur Honeggerin ja Darius Milhaud'n kanssa Gédalgelta yksityistunteja. Vuosi 1919 oli käännteentekevä. Tuolloin Ibert voitti *Prix de Rome* -palkinnon ensi yrityksellään kantaatillaan *Le poète et la fée* ("Runoilija ja keijukainen"). Tämä siitä huolimatta, että musiikkiopinnot olivat keskeytyneet ensimmäisen maailmansodan vuoksi. Sodassa Ibert palveli laivastoupseerina. (Ewen, 1969, 287.)

6.2 Teoksista ja sävellystyylistä

Ibertin musiikkia pidetään yleensä melko kevytmielisenä tai pinnallisena mutta jota kuitenkin leimaa tietty maltillisuus. Satiiri on myös hyvin usein vahvasti läsnä hänen teoksissaan. Melodiat ovat värikkäästi orkestroituja. *Don Quichotte* -lauluissa hän kuitenkin paljastuu neoimpressionistiksi, ja varsin taitavaksi tyylilajin hallitsijaksi.

Ibert ei kuulunut *Les Six* -säveltäjäryhmään eikä muutenkaan tunnustanut seuraavansa mitään tiettyä tyyliä taiteessaan. Hänen musiikissaan on kuitenkin havaittavissa samoja piirteitä: *impressionismi* ja pyrkimys irtautua saksalaisesta romantiikan tyyliuunnasta ja perinteestä sävellystaiteessa. Ibertin tyyliä aikalaiset kuvailivatkin termillä *eklektinen* (kreikan kielen *eklektikos*: parhaan valitseminen).

Ibertin tunnetuimpia orkesteriteoksia ovat muun muassa *Escales* (1924), jota inspiroi laivastovuosien kokemukset Välimeren maiden satamissa - *Escales* tarkoittaa pysähdyspaikkoja - sekä sinfoninen runo *La Ballade de la geôle de Reading* Oscar Wilden runoon. Samana vuonna valmistui myös suuren suosion saanut ooppera *Angélique*. (Ewen, 1969, 287-288.)

Teoksessaan *Divertissement* (1930) Ibert käytti aiheita aikaisemmin säveltämässään näyttämömusiikista Eugène Labischen näytelmään *Un Chapeau de paille d'Italie* ("Italialainen olkihattu") ja jossa hän parodioi Félix Mendelssohnin häämarssia ja Johann Straussin valsseja. (cd -levyn booklet -teksti, 5.)

Ibert sävelsi orkesteriteosten lisäksi pianolle sarjat *Histoires* ja *Les Rencontres*, seitsemän oopperaa, viisi balettia, sisältäen Don Quijote -aiheisen baletin *Le Chevalier Errant*, huilu- ja saksofonikonsertot, runsaasti teatteri- ja elokuvamusiikkia, kamarimusiikkia, muun muassa jousikvartetton, trion alttoviululle, sellolle ja harpulle, musiikkia erilaisille puhallinkokoonpanoille, musiikkia radioon, laulu- ja kuoromusiikkia. (Ewen, 1969, 289.)

Liitteeksi olen koonnut luettelon Ibertin vokaalisävellyksistä.

7 MAURICE RAVEL (CIBOURE 1875- PARIISI 1937)

Jos ranskalaisesta musiikista pitäisi mainita yksi säveltäjä, uskon, että useimmilla tulee mieleen ensimmäisenä Maurice Ravel. Vaikka hänen tuotantoaan ei voida pitää kovin runsaana, määrä korvaa laadun. Ravel ei koskaan mennyt naimisiin. Hän tarinan mukaan kyllä kosi viulistiystävänsä Hélène Jourdan-Mourhangea, huonolla menestyksellä tosin. Myöhemmin hän totesikin, että ainut rakkaussuhde mitä hänellä on ollut, on hänen musiikkinsa.

Ravel on erityisen tunnettu orkesteriteoksistaan, pianosävellyksistään ja laulumusiikistaan. Myös hänen kamarimusiikkituotantonsa, sonaatit, trio ja jousikvartetto, kuuluvat keskeiseen ohjelmistoon. Ravel orkestroi mielellään paitsi omiaan myös toisten säveltäjien töitä. Heitä ovat Claude Debussy, Frederik Chopin, Frederick Delius, Robert Schumann ja Erik Satie. Eräs tunnetuin orkesterisovitus on Modest Musorgskin *Näyttelykuvia*.

7.1 Lapsuus

Maurice Ravel syntyi Ranskan Baskimaalla Cibouren kaupungissa 1875. Isä Joseph Ravel oli sveitsiläinen keksijä, insinööri ja teollisuusmies Haute-Savoiesta. Äiti Marie Delouart oli Espanjan Baskimaalta polveutuvasta suvusta ja varttunut Madridissa. Kolme vuotta myöhemmin syntyi Édouard -veli. Joseph vei lapsiaan mielellään tehtaisiin tutustumaan uusimpiin mekaanisiin laitteisiin ja koneisiin, mutta hän oli myös kiinnostunut taiteista ja musiikista. Ravel itse sanoo olleensa lapsena erittäin herkkä kaikelle musiikille. Äidin puolelta tuleva baskiperinne ja kansanlaulut, joita hän lauloi Mauricelle, vaikuttivat voimakkaasti Ravelin sävelkieleen. (Larner, 1996, 10-12.)

Perhe harrasti kulttuuria ja Ravelin poikkeuksellinen musiikillinen lahjakkuus huomattiin jo varhaisessa vaiheessa. Hän aloitti pianotunnit 7-vuotiaana ja piti ensimmäisen julkisen pianokonsertin 14-vuotiaana. Lahjakkuudestaan huolimatta nuori Ravel omistautui paljon mieluummin säveltämiselle kuin pianonsoitolle. Pariisin maailmannäyttelyt vuosina 1889 ja 1900 sekä samaan

aikaan tapahtunut venäläisen ja itämaisen musiikin esiinmarssi länsimaissa toimi hänelle suurena innoittajana.

Myös Ravelin aikalaiset Emmanuel Chabrier, Erik Satie ja Claude Debussy vaikuttivat suuresti kuulemastaan uudesta ulkomaisesta taidemusiikista. Vuonna 1888 hän tutustui katalonialaiseen pianistiin Ricardo Viñesiin josta tuli eräs lähimmäisimmistä ystäväistä ja Ravelin pianoteosten ensiesittäjä, jolle säveltäjä omisti muutamia kappaleitaan. Viñesin espanjalaisjuuret lisäsivät äidinpuolelta saatuja vaikutteita sävellystyössä. Nuoret pianistit Ravel, Viñes ja Marguerite Long, säveltäjän teosten tulkitsija ulkomaan kiertueilla, opiskelivat kaikki samaan aikaan Pariisin konservatoriossa. (Larner, 1996, 28, 33.)

7.2 Nuoruus ja opinnot

Ravelin lahjakkuus pianistina huomattiin myös Pariisin konservatoriossa, jossa hän sai ensimmäisen palkinnon opiskelijoiden pianokilpailussa 1891. Hän ei kuitenkaan jaksanut paneutua opintojensa akateemiseen puoleen vaikka olikin taiteellisesti ikäisiään huomattavasti kypsempi. 1893 syntyivät ensimmäiset sävellykset. Samana vuonna isä esitteli hänet erikoisena persoonana tunnetulle kahvilapianistille Erik Satielle, josta Ravel vaikutti suuresti paitsi ihmisenä, myös säveltäjänä. (Larner, 1996, 38.)

Maurice oli lapsesta asti varautunut, älykäs ja herkkä ihminen joka aikuisiällään nautti suuresti hyvästä ruuasta, viinistä ja keskusteluista. Hän oli myös hyvin tarkka ulkomuodostaan ja pukeutumisestaan, oikea *dandy*, ja siten vastakohta tuon ajan boheemeille taiteilijoille. (Larner, 1996, 34.)

1800- ja 1900-lukujen taitteessa Ranskassa elettiin *Belle Époque*, taiteen kultaaikaa. Tämä näkyi selkeimmin Pariisissa, jonne kaikki itseään kunnioittavat kuvataiteilijat ja säveltäjät kaikkialta Euroopasta halusivat päästä tullakseen kuuluisiksi. Toiset, kuten Giacomo Meyerbeer, saavuttivat siellä suuren suosion muun muassa oopperoillaan *Les Huguenots*, *L'Africaine* ja *Dinorah*, kun taas Richard Wagner joutui palaamaan ”maitojunalla” takaisin Saksanmaalle.

Ravel erotettiin konservatoriosta heikon akateemisen menestyksen takia 1895, mutta hän palasi kolme vuotta myöhemmin Gabriel Faurén sävellysoppilaaksi. Menestystä ei tullut fuuga- eikä sävellyskilpailuissa, joten Ravel poistettiin sävellysluokalta kaksi vuotta myöhemmin. Lämmin ystävyys Faurén kanssa kuitenkin säilyi. Myöhemmin Maurice otti yksityistunteja André Gedalgelta ja piti tätä suurimpana vaikuttajanaan sävellystekniikassaan. (Larner, 1996, 32, 50.)

Tuohon aikaan hän tutki myös tarkkaan jokaisen orkesterisoittimen soitinväriä, seikka josta oli myöhemmin paljon hyötyä suurissa orkesterisävellyksissä sekä hänen orkestroidessaan omia pianokappaleitaan ja säveltäjäkollegoidensa töitä. Vuonna 1899 *Shéhérazade*, Ravelin ensimmäinen orkesteriteos, sai ensiesityksensä. Vastaanotto oli varsin kahtiajakautunut. Vaikka Ravel oli Debussyn ohella modernin ranskalaisen musiikin edelläkävijä ja luokkansa lahjakkain oppilas, eivät kriitikot Ranskassa vielä lämmenneet hänen sävellyksilleen. (Larner, 1996, 59.)

7.3 Konservatorion viimeiset vuodet ja 1905 skandaali

Opiskellessaan Pariisin konservatoriossa Ravel yritti useaan otteeseen saada himoitun *Prix de Rome* -palkinnon, mutta hänen sävellystyylinsä oli liian modernia ja radikaalia tuomaristolle, varsinkin sen johtajalle Théodor Duboisille. Ravel osallistui kilpailuun ensimmäisellä osalla *jousikvartetosta F-duuri*. Debussyn kvartetto G -duuri nähtävästi inspiroi Ravelia suuresti. Kuitenkin tuomariston mielestä teos sisälsi vain akateemisia puutteita ja sen seurauksena Ravel sai potkut konservatoriosta. Edes kuunteluoppilaaksi hän ei enää kelvannut. Ravel kuitenkin sisuuntui ja sävelsi kvartetin valmiiksi omistaen sen rakkaalle opettajalleen Fauréille, joka tosin oli tyytymätön teoksen viimeiseen osaan. Kuuluissa säveltäjäkollega Debussy sen sijaan oli toista mieltä:

”Kaikkien musiikin jumalten nimessä, ja minunkin, älä muuta mitään jousikvartetossasi!” (Larner, 1996, 71.)

1905 Ravelilla oli viimeinen mahdollisuus yrittää. Hänen teoksensa eivät kuitenkaan läpäisseet edes alkukarsintoja huolimatta siitä, että ne olivat selviä voittajasuosikkeja. Ravel joutui selkeän tuomaripelin uhriksi, sillä kaikki 6 kilpailuun hyväksytyä teosta olivat juryn jäsenen ja konservatorion sävellyksen opettajan Charles Levepneun oppilaiden tuotoksia. Faurén ja Widorin oppilaita ei hyväksytty kilpailuun siitä huolimatta, että Ravel ja Hélène Fleury olivat aiempina vuosina menestyneet kilpailussa saaden kumpikin toisen palkinnon. Levepneu oli myös selkein ehdokas Dubois'n manttelinperijäksi konservatorion johtajana. Asiasta nousi mitä suurin skandaali ja taistelu konservatiivien ja avant garde -taiteilijoiden välille, mitä puitiin pitkään lehtien palstoilla. Lopulta Dubois joutui eroamaan ja hänen tilalleen Pariisin konservatorion johtajaksi valittiin Gabriel Fauré. (Larner, 1996, 77.)

Prix de Rome -palkinto olisi mahdollistanut kahden vuoden työskentelyrauhan Villa Medicissä Roomassa. Lisäksi voitto olisi taannut köyhälle säveltäjälle säännöllisen tulon seuraavaksi neljäksi vuodeksi kolmen vuoden lisääjän optiolla. Tuohon aikaan Ravelin tulo muodostui opettamisesta. Hän piti muutamia yksityisoppilaita 20 frangin tuntipalkalla. Englantilainen säveltäjä Ralph Vaughan-Williams oli yksi heistä. (Larner, 1996, 63, 105.)

7.4 Säveltäjän kultakausi

Vuosina 1900-1914 Ravel sävelsi ehkä tunnetuimmat teoksensa. Pianolle syntyivät *Jeux d'Eau*, *Miroirs*, *Sonatine*, *Gaspard de la nuit*, *Rapsodie espagnole*, *Ma mère l'oye* kahdelle pianolle sekä *Valses nobles et sentimentales*. Monet alun perin pianolle sävelletyt teokset hän myöhemmin orkestroi. Lisäksi syntyi kamarimusiikkia: *Introduction et Allegro* ja *Pianotrio*, sekä laulusarjat *Histoires naturelles*, *Shéhérazade*, *Pièce en forme de Habanera* ja *Trois Poèmes de Stéphane Mallarmé*. Ennen sotaa hän ehti säveltää myös *Daphnis et Chloé* -baletin, *L'heure espagnole* -oopperan ja *La Valse* -orkesteriteoksen.

Sodan jälkeen syntyi *Le tombeau de Couperin*, kuusiosainen soolopianoteos, jonka jokainen osa oli omistettu sodassa kuolleelle ystävälle. 1928 Amerikan kiertu-

een jälkeen syntyivät *kaksi pianokonserttoa*, joissa jo kuullaan selviä vaikutteita jazz -musiikista. Ensimmäinen konsertto vuodelta 1931 oli tilausteos itävaltalaiselle Paul Wittgensteinille, joka oli sodassa menettänyt oikean kätensä. Siitä lisänimi ”konsertto vasemmalle kädelle”. (Larner, 1996, 205.)

Ravel orkestroi usein soolopianokappaleensa, niin myös useimmat edellä mainitut teokset. Toinen *pianokonsertto G-duuri* syntyi vuotta myöhemmin ja hän omisti sen Marguerite Longille, jonka kanssa hän teki viimeisen suuren Euroopan kiertueensa 1932. (Larner, 1996, 197, 212.)

Ravel tunnetaan kuitenkin ehkä eniten orkesteriteoksistaan. Näihin lukeutuvat muun muassa *L'heure espagnole*, yksinäytöksinen koominen ooppera, ja *L'enfant et les sortilèges*, yksinäytöksinen fantasia sekä Sergei Djagilevin balettiseurueelle tilausteoksina syntyneet *Daphnis et Chloé* ja *La Valse*, joista ensimmäinen uuvutti Ravelin hermoromahduksen partaalle. Teos kesti kolme vuotta valmistua taiteilijoiden jatkuvien riitojen vuoksi. *La Valse* rikkoi kokonaan miesten välisen ystävyyden. (Larner 1996, 114, 128.)

Daphnis et Chloéa esitettiin vain kaksi kertaa, vaikka Igor Stravinski kehui sitä kauneimmaksi ranskalaiseksi sävellykseksi. Vuoden kuluttua ensiesityksestä teos otettiin kuitenkin uudelleen tuotantoon ja se oli menestys. (Larner 1996, 131.)

La Valsessa kuuluu Ravelin rakkaus Wienin valssiin. Djagilevin hyljättyä teoksen sopimattomana balettiin Ida Rubinstein teki siihen koreografian. (Ewen, 1969, 633.)

Sodan jälkeen alkoi amerikkalaista jazz -musiikkia kuulla Pariisin kahviloissa ja Ravelin lisäksi Darius Milhaud sai siitä vaikutteita. Muodissa oli myös yksinkertaisempi ja kevyempi sävellystyylit Gustav Mahlerin ja Richard Straussin mammutiteosten jälkeen. Tästä Mahlerin ”*Tuhannen sinfonia*” on mahtipontisuudessaan äärimmäinen esimerkki.

1920 ja 1930 -luvulla Ravel teki muutaman suuren konserttikiertueen Euroopassa ja Amerikassa. Ilman ulkopuolelta tulevia sävellyspaineita hän sävelsi *L'enfant et les sortilèges* -oopperan ja *Chansons Madécasses* -laulusarjan. Viululle hän sävelsi *sonaatin* ja *Tziganen*, jälkimmäisen orkesterisäestyksellä. (Larner, 1996, 197, 212.)

Amerikan kiertue vuonna 1928, jonka aikana Ravel johti orkesteriteoksiaan eri orkestereiden kanssa, oli huikea menestys. Hän myös tutustui matkallaan George Gershwinin opastuksella ensiluokan jazz -taiteilijoihin New Yorkin Harlemissa. Eräs kuuluisa anekdootti mainitsee kuinka Gershwin pyysi päästä Ravelin sävellysoppilaaksi. Ravel kuultuaan kuinka paljon Gershwin ansaitsee teoksillaan vuorostaan pyysi päästä amerikkalaisen kollegansa oppilaaksi! Matkan jälkeen syntyi Ravelin tuottoisin teos, *Bólero*, alkuperäiseltä nimeltään *Fandango*. (Larner, 1996, 199.)

Ravelin tuotannossa kuuluu läpi kautta linjan hänen rakkautensa *espanjalaisiin rytmeihin*. Myös lapsuudessa koetut tehtaiden koneiden äänet, leikkisyys, lapsenmielisyys ja rakkaus eläimiin ja luontoon toistuvat hänen teoksissaan. Esimerkiksi laulusarjassa *Histoires Naturelles* Ravel on hienosti onnistunut kuvailemaan vuorollaan pihan kukkoa, ankkaa, joutsenta ja riikinkukkoa. Äidin puolelta saatuja vaikutteita vahvistivat ystävyysuhteet Ricardo Viñesin ja muiden Pariisin Montmartressa asuvien espanjalaisten kanssa.

Ravelin sävellystyylillä muuttui äidin kuoleman 1917 jälkeen. Äiti oli Ravelille hyvin läheinen ja menetys oli hänelle kova isku. Myös palvelusaika armeijassa, lukuisten ystävien menetys sodassa sekä tyräleikkaus syyskuussa 1916 jättivät pysyvät jälkensä Raveliin sekä ihmisenä että säveltäjänä lisäten jo entuudestaan erakkoluonnetta. Pierre Boulez muistelee:

”Sodan jälkeen, koen Ravelin toisen kauden vähemmän viehättävänä, vaikka se ulkoisilta puitteiltaan viehättääkin. Hän on liian itseensä kätkeynyt eikä suostu tulemaan ulos kuorestaan. Trion (viulu, sello, piano) jälkeen ei teoksista välity enää entisenkaltaista syvää tunnetta, vaan eräänlaista tyylyteltyä leikkiä, joka omassa lajissaan on tietenkin mestarillista. Ainoastaan Don Quichotte -sarjan

*toisessa laulussa Chanson épique kuulemme viimeinkin jotain aitoa ja omakoh-
taista.”* (Nichols, 2002, 223.)

7.5 Auto-onnettomuus ja afasia

Lokakuussa vuonna 1932 Ravel loukkasi päänsä auto-onnettomuudessa. Aluksi vammaa ei pidetty vakavana, mutta vähitellen hänen afasiansa pahentuessa puhe-, luku- ja kirjoitustaito kävivät lähes mahdottomiksi. Tästä johtuen työskentely *Don Quichotte* -laulujen parissa oli toivottoman hidasta. Hän aloitti laulujen säveltämisen 1932 ja orkestroi ne vielä 1934. Tavattuaan ystävänsä Hélène Jourdan-Mourhagen ja säveltäjä Louis Aubertin *Daphnis et Chloé*n esityksessä marraskuussa 1937 hän lopulta murtui täysin ja valitti lohduttomana:

”Minulla on niin paljon musiikkia päässäni! En ole sanonut vielä mitään ja kuitenkin minulla on niin paljon sanottavaa jäljellä!” (Larner, 1996, 217.)

Hän kyllä kuuli kaiken päässään, mutta ei enää loppuvaiheessa pystynyt kirjoittamaan mitään paperille. Toivottomana hän päätti osallistua vaaralliseksi tiedettyyn kokeelliseen aivoleikkaukseen. Ravel heräsi nukutuksesta, mutta vaipui koomaan ja kuoli pian leikkauksen jälkeen.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet:

Kimball, C. Walters, R. The Vocal Library: The French Song Anthology. Low Voice. Hal Leonard Corporation. (esipuhe: G. Souzay, televisiohaastattelu)

Larner, G. 1996. Maurice Ravel. London: Phaidon Press Limited

de Cervantes Saavedra, M. 1605. Don Quixote de la Mancha. Primera parte. Grafisk forlag A/S 1972

Nichols, R. 2002. The Harlequin Years, Music in Paris 1917-1929.

Thames & Hudson Ltd

Ewen, D. 1969. Composers since 1900. A Biographical and Critical Guide. New York: The H. W. Wilson Company

Ewen, D. 1969. The World of Twentieth Century Music.

London: Robert Hale & Company

Jacques Ibert: 4 Chansons de Don Quichotte. Alphonse Leduc, Paris. Nuotti.

Maurice Ravel: Don Quichotte à Dulcinée. Durand. Nuotti.

Internet -lähteet:

YouTube:

Maurice Ravel: Don Quichotte à Dulcinée:

Gérard Souzay, baritoni:

http://www.youtube.com/watch?v=Z3CaNxa_em8

Cesare Siepi, basso:

<http://www.youtube.com/watch?v=LXDw6hBgVIA&feature=related>

Carlo Colombara, basso:

<http://www.youtube.com/watch?v=bKotAzgKb5o&feature=related>

Dietrich Fischer-Dieskau, baritoni:

http://www.youtube.com/watch?v=XYJFAMb_YFI

Jacques Ibert: Les quatre chansons de Don Quichotte:

Sébastien Lemoine, baritone:

<http://www.youtube.com/watch?v=Y49aroyQyxw&feature=related>

Audiovisuaaliset lähteet:

CD -levyt:

Maurice Ravel: Don Quichotte à Dulcinée. Jacques Ibert: 4 Chansons de Don Quichotte. José van Dam, baritone. Orchestre de l'Opéra National de Lyon, Kent Nagano. EMI Records Ltd/ Virgin Classics

Great composers of the 20th century. Leopold Stokovski. Jacques Ibert: Escales. IMG Artists

French orchestral music. Paavo Järvi. Jacques Ibert: Divertissement pour orchestre de chambre. BIS

Berliner Philharmoniker, Claudio Abbado. Maurice Ravel: Konzert für Klavier und Orchester G-dur, Gaspard de la nuit. Martha Argerich, piano. DG

Kuvalähteet:

kuva 1: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Cervantes_Don_Quixote_1605.gif

kuva 2, 3:

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_works_influenced_by_Don_Quixote

LIITTEET

1 Jacques Ibert: vokaalimusiikkia

- 1910 Mélo­dies (2), laulu ja piano
- 1919-21 Chansons (3) de Charles Vildrac, laulu ja piano (tai orkesteri)
- 1921 Angélique, yksinäytöksinen koominen ooppera
- 1921 Persée et Andromède, kaksinäytöksinen ooppera
- 1923 La verdure dorée, laulu ja piano
- 1924 Chant de folie, laulu ja piano, versio myös kuudelle solistille, kuorolle ja orkesterille
- 1925 Deux stèles orientées, laulu ja huilu
- 1926-7 Chants (4) laulu ja piano
- 1927-8 Le Roi d'Yvetot, nelinäytöksinen koominen ooppera
- 1930 Aaria, laulu ja piano; 2 lauluääntä ja piano
(myös versio laulu, huilu ja piano)
- 1930 Chanson du rien, laulu ja piano (tai puhallinkvintetti)
- 1932 Chanson de Sancho, laulu ja piano
- 1932 Chansons de Don Quichotte -laulusarja
(1932 myös musiikki Don Quichotte –elokuvaan)
- 1936 Romance de Fortunio, laulu ja piano
(teoksesta "Le chandelier")
- 1940 Le petit âne blanc, laulu ja piano (tai orkesteri)
- 1942 Suite éliséthaine, naisäänille ja orkesterille
- 1943 Chansons (2) de Melpomène, laulu ja piano tai cembalo
(teoksesta "Barbe-bleue")
- 1951 Berceuse de Galiane, laulu ja piano tai orkesteri
(teoksesta "Le Cavalier de fer")

2 Maurice Ravel: vokaalimusiikkia

- 1893 Ballade de la reine morte d'aimer, laulu ja piano
- 1895 Un grand sommeil noir, laulu ja piano
- 1895-9 Deux épigrammes de Clément Marot, laulu ja piano
- 1896 D'Anne jouant de l'espinette, laulu ja piano
Sainte, laulu ja piano
- 1898 Chanson du rouet, laulu ja piano
Si morne! laulu ja piano
- 1898-9 Olympia (ooppera)
- 1899 D'Anne qui me jecta de la neige, laulu ja piano
- 1900 Les Bayadères, kuorolle
Callerohe, kantaatti
- 1901 Tout est lumière, kuorolle
Myrrha, kantaatti
- 1902 La nuit, kuorolle
Alcyone, kantaatti
Semiramis, kantaatti
- 1903 Matinée de Provence, kuorolle
Alyssa, kantaatti
Shéhérazade, laulu ja orkesteri/laulu ja piano
Manteau des fleurs, laulu ja piano/ laulu ja orkesteri
- 1904-6 Cinq mélodies populaires grecques, laulut ja piano
- 1905 L'aurore, kuorolle
Noël des jouets, laulu ja piano/ laulu ja orkesteri
- 1906 Histoires naturelles, laulusarja, piano
- 1907 Les grands vents venus d'outremer, laulu ja piano
Sur l'herbe, laulu ja piano
Vocalise-étude en forme de habanera, laulu ja piano
- 1907-9 L'heure espagnole, ooppera
- 1906-12 La cloche engloutie, ooppera
- 1909 Tripatos, laulu ja piano
- 1909-10 Saint François d'Assise, kuorolle
- 1910 Chants populaires, laulusarja, piano

- 1913 Trois poèmes de Stéphane Mallarmé, laulu ja orkesteri/ laulu ja piano
- 1914 Deux mélodies hébraïques, 2 laulua, piano
- 1914-5 Trois chansons, kuorolle, myös versio laulu ja piano
- 1923-4 Ronsard à son âme, laulu ja piano/ laulu ja orkesteri
- 1920-25 L'enfant et les sortilèges, ooppera
- 1925-6 Chansons madécasses, laulu ja orkesteri/ laulu ja piano
- 1927 Rêves, laulu ja piano
- 1932-34 Don Quichotte à Dulcinée, laulu ja orkesteri/ laulu ja piano

Jacques Ibert: Quatre Chansons de Don Quichotte

Chanson du départ de Don Quichotte

Ce château neuf, ce nouvel édifice
Tout enrichi de marbre et de porphyre
Qu'amour bâtit château de son empire
où tout le ciel a mis son artifice,

Est un rempart, un fort contre le vice,
Où la vertueuse maîtresse se retire,
Que l'oeil regarde et que l'esprit admire
Forçant les coeurs à lui faire service.

C'est un château, fait de telle sorte
Que nul ne peut approcher de la porte
Si des grands rois il n'a sauvé sa race

Victorieux, vaillant et amoureux.
Nul chevalier tant soit aventureux
Sans être tel ne peut gagner la place.

Chanson à Dulcinée

Un an, me dure la journée
Si je ne vois ma Dulcinée.
Mais, amour a peint son visage
Afin d'adoucir ma lueur
Dans la fontaine et le nuage
Dans chaque aurore
et chaque fleur.

Un an me dure la journée
si je ne vois ma Dulcinée.
Toujours proche et toujours lointaine,
étoile de mes longs chemins.
Le vent m'apporte son haleine
Quand il passe sur les jasmins.

Un an me dure la journée
si je ne vois ma Dulcinée.

Chanson du Duc

Je veux chanter ici
la Dame de mes songes
Qui m'exalte au dessus
de se siècle de boue.
Son coeur de diamant

Laulu Don Quijoten lähdöstä

Tämä uusi linna, tämä uusi rakennus,
kokonaan marmorilla ja porfyyrillä koristeltu
jossa rakkaus rakensi linnan valtakunnalleen
ja koko taivas lisäsi kaiken taitonsa

Maavalli, linnoitus pahuutta vastaan,
jonne hyveellinen rakastajatar vetäytyy,
jota silmät ja henget ihailevat,
pakottaen sydämet palvelukseensa.

Se on linna, niin rakennettu,
että kukaan ei voi lähestyä sen porttia,
ellei ole pelastanut kansaansa suurilta kunin-
kailta.

Voitokas, urhea ja rakastava:
kukaan ritari, edes suurin seikkailija,
ei voi käydä sisään mikäli hän ei ole tällainen
henkilö.

Laulu Dulcinealle

Vuoden kestää matkani
ellen näe Dulcineaani.
Mutta rakkaus on värjännyt hänen kasvonsa
Lopultakin lieventänyt tuskaani
Suihkulähteessä ja pilvessä
Jokaisena aamuna
ja jokaisessa kukassa.

Vuoden kestää matkani
ellen näe Dulcineaani.
Aina niin lähellä ja silti niin kaukana
pitkien matkojeni tähti.
Tuuli kantaa hänen hengityksensä luokseni
puhaltaessaan jasmiinipuiden läpi.

Vuoden kestää matkani
ellen näe Dulcineaani.

Herttuan laulu

Täällä minä haluan laulaa
unelmieni nainen
joka minut nostaa
vuosisatojen mudasta.
Hänen timanttinen sydämensä

est vierge de mensonges
La rose s'obscurcit
au regard de sa joue.

Pour Elle, j'ai tenté
les hautes aventures
Mon bras a délivré
la Princesse en servage.

Je soutiens contre tout
Chevalier téméraire
Votre éclat non pareil
et votre précellence.

Dame par qui je vais,
seul dessus cette terre,
qui ne soit prisonnier
de la fausse apparence

J'ai vaincu l'enchanteur,
confondu les parjures
Et ployé l'univers
a lui rendre l'hommage.

Chanson de la mort de Don Quichotte

Ne pleure pas Sancho
ne pleure pas, mon bon.
Ton maître ne pas mort,
Il ne pas loin de toi
il vit dans une ile heureuse
ou tout est pur
et sans mensonges

Dans l'ile enfin trouvée
où tu viendras un jour
Dans l'ile désirée
O mon ami Sancho

Les livres son brulés
Et font un tas de cendre
Si tous les livres m'ont tué
Il suffit d'un
pour que je vive

Fantôme dans la vie
et réel dans la mort
Tel est l'étrange sort
du pauvre Don Quichotte

on valheista neitsyt
Ruusukin tummenee
hänen poskensa nähdessään.

Hänen vuokseen olen tehnyt
suuret seikkailuni
Käsivarteni ovat toimittaneet tehtävänsä
prinsessan orjuuttamina.

Väitän vastaan kaikille
Rohkea ritari
Loistollenne ei löydy vertaa
eikä etuasemallenne.

Nainen, jonka vuoksi kuljen
yksin tämän maan päällä,
ei ole teeskentelyn vanki

Olen voittanut velhon,
sotkenut väärät valat,
taivuttanut maailmankaikkeuden
tehdäkseni hänelle kunniaa.

Laulu Don Quijoten kuolemasta

Älä itke Sancho,
älä itke hyvä mies.
Mestaris ei ole kuollut
hän ei ole kaukana
hän asuu onnellisella saarella
jossa kaikki on puhdasta
ja valheista vapaa

Saarelle, jonka lopulta löysin
jonne tullet joku päivä
sille halutulle saarelle
Sancho ystäväni

Kirjat ovat paahtuneet
kasaksi tuhkaa
Jos kaikki kirjat ovat minut tappaneet
vain yksi riittäisi,
että eläisin jälleen

Haamuna elämässä
ja kuolemassa todellinen
niin outo kohtalo
Don Quijote -raukalla

Maurice Ravel: Don Quichotte à Dulcinée

Chanson romanesque

Si vous me disiez que la terre
À tant tourner vous offensa,
Je lui dépêcherais Pança:
Vous la verriez fixe et se taire.

Si vous me disiez que l'ennui
Vous vient du ciel trop fleuri d'astres,
Déchirant les divins cadastres,
Je faucherais d'un coup la nuit.

Si vous me disiez que l'espace
Ainsi vidé ne vous plaît point,
Chevalier dieu, la lance au poing.
J'étoilerais le vent qui passe.

Mais si vous disiez que mon sang
Est plus à moi qu'à vous, ma Dame,
Je blêmirais dessous le blâme
Et je mourrais, vous bénissant.
Ô Dulcinée.

Chanson épique

Bon Saint Michel qui me donnez loisir
De voir ma Dame et de l'entendre,
Bon Saint Michel qui me daignez choisir
Pour lui complaire et la défendre,
Bon Saint Michel veuillez descendre
Avec Saint Georges sur l'autel
De la Madone au bleu mantel.

D'un rayon du ciel bénissez ma lame
Et son égale en pureté
Et son égale en piété
Comme en pudeur et chasteté:
Ma Dame

Ô grands Saint Georges et Saint Michel
L'ange qui veille sur ma veille,
Ma douce Dame si pareille
À Vous, Madone au bleu mantel!
Amen.

Haaveellinen laulu

Jos te sanoisitte minulle että maapallon
jatkuva pyöriminen teitä loukkaa
Pancha luoksenne kiiruhtaisi,
ja näkisitte sen hiljaisena pysähtyvän.

Jos te sanoisitte että teitä kyllästyttää
koristeellinen tähtitaivas
kappaleiksi sen repisin,
ja yhdellä pyyhkäisyllä yön poistaisin.

Jos te sanoisitte että tämä avaruus
niin autio ei teitä miellyttäisikään,
Jumalallinen ritari, keihäs kädessäni
ohi puhaltavat tuulet tähdillä koristelisin

Mutta jos te sanoisitte että vereni
on enemmän minun kuin Teidän, arvoisa daami,
moitteidenne alla kalpenisin
ja Teitä siunaten, kuolisin
Oi Dulcinea

Eepinen laulu

Hyvä Pyhä Mikael joka annat minulle mahdolli-
suuden nähdä Neitoni ja kuulla häntä
Hyvä Pyhä Mikael joka suvaitsette valita minut
puolustaa häntä ja olla hänelle mieliksi
Hyvä Pyhä Mikael voisitteko
Pyhän Yrjön kanssa laskeutua
sinihuntuisen Madonnan alttarille

Taivaan säteellä miekkani siunatkaa
ja sen vertaisensa puhtaudessa
ja hurskaudessa
kuin myös vaatimattomuudessa ja siveydessä
oi Neitoni

Oi Pyhä Yrjö ja Pyhä Mikael,
enkeli, joka vahtiani kaitsee
ja Te ihana neitoni, joka muistutatte
Madonnaa sinisessä hunnussa
Aamen

Chanson à boire

Foin du bâtard, illustre Dame,
Qui pour me perdre à vos doux yeux
Dit que l'amour et le vin vieux
Mettent en deuil mon coeur, mon âme!

Ah! Je bois à la joie!
La joie est le seul but
Où je vais droit...
Lorsque j'ai ... lorsque j'ai bu!

Foin du jaloux, brune maîtresse,
Qui geint, qui pleure et fait serment
D'être toujours ce pâle amant
Qui met de l'eau dans son ivresse!

Ah! Je bois à la joie!...

Juomalaulu

Heiniä äpäralle, kuuluisa Neitoni
joka kauniisiin silmiinne on eksynyt
Sanovat, että rakkaus ja vanha viini
sydämeni ja sieluni suruisaksi saavat

Ah! Minä juon ilolle!
sillä ilo on ainut päämäärä
rehellisesti sanoen
silloin kun... olen juonut!

Heiniä mustasukkaiselle, tumma rakastajar
joka valittaa, itkee ja kiroilee
tämä ikuinen kalpea rakastaja
joka vedellä humalansa huuhtelee

Ah! Minä juon ilolle!